

Secció d'objectes de pastors de l'antic Museu folklòric de Ripoll.

El grup de folkloristes de Ripoll

M. Antònia Juan
Florenci Crivillé

El nom de Grup de Folkloristes de Ripoll és la denominació que rep un grup de recercadors que es formà a Ripoll pels volts dels anys vint del nostre segle. Aquest grup, entusiasta i inspirat en els ideals imperants a l'època pel que fa al folklore, pàtria i catalanisme, era un grup obert que es va anar configurant i modificant amb el temps quant als seus components, motiu pel qual es fa difícil de precisar amb exactitud quins van ser els membres que l'integraren, si bé, com veurem més endavant, hi va haver un nucli amb prou força i cohesió que va propiciar que el seu treball es reflectís en obres tangibles de gran valor encara avui, després de setanta anys, algunes d'elles, però, malauradament no prou conegudes.

Potser la primera referència escrita publicada sobre el GFR la trobem en una

conferència donada a la Universitat de Barcelona per Rossend Serra i Pagès (1) el 12 de gener de 1922, en la sessió inaugural d'un curs organitzat per l'Arxiu d'Etnografia i Folklore, la qual versava sobre «El Cançoner Popular Català», i en què el mateix R. Serra i Pagès deia: «... jo sé de la comarca ripollesa, qu'un grup de folkloristes, patriotes entusiastes, totjust comencen y tenen reunides aprop de 500 cançons anotades en un perímetre de pocs kilòmetres».

Pocs dies més tard, el 16 de gener del mateix any, la premsa se'n féu ressò, i així el *Diario de Barcelona* (2), en informar de la conferència donada per R. Serra, deia:

«Las canciones deberían recogerse por comarcas, como lo hacen los folkloristas de Ripoll para la recolección de materiales para el Cancionero del Ripollés».

L'estreta vinculació del Grup de Folkloristes de Ripoll amb el *Cançoner del Ripollés*

és, doncs, prou evident, al mateix temps que es pot entreveure la seva projecció també en altres àrees de la vida cultural d'aquesta època a la vila de Ripoll (3).

Qui eren els components del Grup?

Podem assenyalar que el GFR es configurà bàsicament al voltant de les figures de Rossend Serra i Pagès i de Tomàs Raguer i Fossas, els quals, units, a més, per llaços familiars —eren cosins—, van trobar interessos comuns en la recerca de la cultura tradicional ripollesa.

En Rossend Serra i Pagès és la persona que inspirà i engrescà a Ripoll la recerca del *Cançoner del Ripollès*. Rossend Serra passava normalment els estius en terres ripolleses a la recerca d'informació i dades a l'entorn de la llegenda del *Comte l'Arnau*. A partir de 1918, que és quan s'inicia formalment el treball de recollida de cançons pel *Cançoner*, compartí, però, les seves recerques del *Comte l'Arnau* amb les del *Cançoner*, en el qual col·laborà i donà les pertinents orientacions metodològiques per tal que aquest no fos únicament un recull de lletres i músiques de cançons tradicionals, sinó que, a més, fos un cançoner on es reflectís la vida rural i vilatana ripollesa.

Tomàs Raguer i Fossas, farmacèutic ripollès, historiador i arxiver de l'Arxiu de Sant Pere de Ripoll, va ser l'home que va promoure i coordinar les tasques de recollida de material cançonístic en cercar músics i informadors (cantaires) que es podien trobar a qualsevol racó de la comarca. El seu tarannà d'home pacient, ordenat i dotat d'intel·ligència i serenitat va fer d'ell la persona ideal per aconseguir que la llarga i sacrificada tasca de recerca del cançoner, absolutament voluntarista, arribés a bon port; el contacte permanent que Tomàs Raguer mantingué amb Rossend Serra propicià que el *Cançoner del Ripollès* pugui ser considerat avui, per les seves característiques, un cançoner únic a Catalunya.

Els primers músics que col·laboraren en la transcripció de cançons foren: Manuel Cavalleria, organista del monestir de Ripoll; Josep Maideu, organista i compositor ripollès, el qual, tot i que el març de 1919 es traslladà a Vilafranca del Penedès en ser nomenat

organista d'aquella vila, continuà col·laborant amb el Grup anotant cançons quan podia anar a Ripoll per vacances; i Damià Torrents, xantre de l'escolania i mestre de capella del monestir de Ripoll.

A la darrereria de 1919 s'incorporà al Grup Salvador Vilarrasa, propietari rural de la Poble de Lillet resident a Ripoll, el qual, a més d'anotar les cançons d'informants de la Poble i de les Llosses, i per influència directa de R. Serra i Pagès, s'interessà vivament pel folklore que ell coneixia i tenia més a prop: *la vida dels pastors* (4), i *la vida a pagès* (5). La seva esposa, Núria Roquer, interessada també en el folklore ripollès (va publicar diversos articles referents al folklore a la revista *El Catllar*), va col·laborar també en el *Cançoner* com a informant.

Ramir Mirapeix, Zenó Puig i Lluís Vaquer, farmacèutics tots tres i amics de Tomàs Raguer igualment farmacèutic, varen estar vinculats al Grup, si bé l'únic que consta com a col·laborador en el *Cançoner* és en Ramir Mirapeix, cosí també de Rossend Serra.

Altres col·laboracions, encara que de forma molt més esporàdica i puntual, vingueren per part de Ramon Serrat, de Sant Joan de les Abadesses, Josep Tor, i Àngel Canelles, de Ripoll, i Joaquim Pecanins, aquest darrer de Manresa, si bé possiblement cap dels quatre pugui ser considerat membre integrant del Grup.

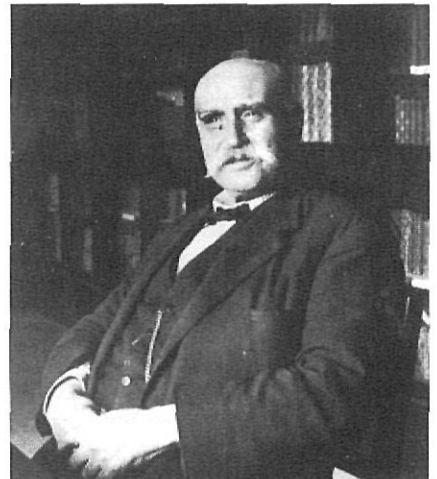
Projecció del Grup en l'àmbit cultural ripollès

L'ambient favorable que en aquells anys es creà a Ripoll envers totes les coses íntimament lligades a la terra i la seva gent —el folklore— tingué el seu ressò en dues publicacions ripolleses: *El Catllar* (1920-1922), i *Scriptorium* (1923-1936), en les quals l'actitud de col·laboració de l'impresor Daniel Maideu resultà decisiva per al manteniment d'aquestes publicacions quan arribaren moments difícils per a la seva pervivència.

A *El Catllar*, a més de publicar-hi articles els folkloristes ripollesos, acostumava a col·laborar-hi Rossend Serra, que també publicava a *La Veu Comarcal*, unes vegades signant els articles en nom propi i altres amb l'anagrama R. Peray Grases. *Scriptorium* es fundà al final de

Rossend Serra i Pagès, impulsor del «Grup de Folkloristes» de Ripoll.

Tomàs Raguer i Fossas, fundador del Museu Folkloric de Ripoll.

Pere Soler, òlies Peret Serrallonga, hortolà i bon coneixedor de cançons populars catalanes. Ripoll, 1925

Balneari de La Presta, 18 de juliol de 1897. Alguns dels ripollesos que més tard formarien part del GFR. Drets: Tomàs Raquer, N.N. de Barcelona, Mn. Eudald Jolis i Jaume Salvans. Asseguts: Francesc Graells, Mn. J. Salvans, Dr. Carbonell (metge de l'establiment), el rector de Sant Salvador de la Presta i Mn. Manuel Cavalleria.

1922; editada per Daniel Maideu, en fou director el Sr. Tomàs Raquer (6).

Una altra de les obres que sorgí a partir de la labor del GFR va ser la creació, el 1929, del Museu Folklòric de Sant Pere de Ripoll, gràcies a la iniciativa de Tomàs Raquer, Ramir Mirapeix, Zenó Puig i Lluís Vaquer; museu interessantíssim per la seva singularitat, tant per la qualitat i diversitat del material que exposa com pel model de museu que representa, fidel exponent del moment històric en què va ser creat.

El *Cançoner* és, doncs, l'obra amb què el GFR va iniciar la seva activitat, malgrat que avui encara resta inèdita després de diversos intents de publicació.

L'interès de Rossend Serra envers el folklore català abraçava la recerca en tots els camps on la cultura del poble podia manifestar-se; és, però, el cançoner popular el que, ja de molt antic, l'havia atret especialment. R. Serra havia exposat, repetidament, en diversos articles (7) i conferències la necessitat d'aplegar el cançoner popular català; segons ell aquest cançoner «general» de Catalunya havia de ser recollit per comarques, i no havia d'aplegar únicament lletra i música de les cançons, sinó també «l'objecte» de les quals; és a dir, quan es canta? on? qui? com? per què?

Els llocs on la seva influència es deixà sentir de forma més efectiva, en el tema concret del cançoner, van ser Manresa, on Blai Padró i Joaquim Pecanins publicaren la *Cançonística Popular Comarcana* (8); i Ripoll, on aconseguí interessar el seu cosí Tomàs Raquer. Ambdues actuacions estaven encaminades a formar el *Cançoner Comarcal* de les respectives comarques, part del *Cançoner popular català* («general») que R. Serra veia necessari d'aplegar perquè Catalunya pogués posar-se al nivell dels països aleshores considerats culturalment avançats.

El Cançoner del Ripollès

Podem considerar el *Cançoner del Ripollès* com la primera obra col·lectiva de recerca de música tradicional feta a Catalunya; realitzada entre 1918 i el començament de 1922, aconseguí aplegar més de cinc-centes cançons de la comarca del Ripollès, hi participaren vint transcriptors o folkloristes, i foren entrevistats vuitanta-un informants.

Va ser el 1918 quan s'inicià de forma sistemàtica la recollida de cançons a Ripoll, amb la intenció de compilar el *Cançoner del Ripollès*. El 1918, J. Maideu va transcriure les cançons de Pere Fajula (nebot), i J.

Pecanins i M. Cavalleria anotaren les de Filomena Portabella i Modesta Meix. Entre 1918-1919 M. Cavalleria s'entrevistà amb Pere Soler (a) *Peret Serrallonga*, mentre J. Maideu ho feia amb Josep Altarriba (a) *Pep Ceguet o Pep dels Salms*, la seva esposa Maria Sañas, la filla d'ambdós Florentina Altarriba, i en Danès (sastre) de Vallfogona.

El 1919 continuà la recerca a Ripoll: M. Cavalleria anotà les cançons de Jaume Mallarach (a) *Tiravant*, i D. Torrents les de Pere Fajula (vell) de Xerraviu (Ogassa).

El 1920, S. Vilarrasa inicià la seva recollida de cançons a Ripoll anotant les de Josep Colom, i després va anar a les Llosses per transcriure les de Maria Pujals i les de la seva germana Margarida Vilarrasa. El mateix any, S. Vilarrasa va transcriure les cançons de Jaume Fornell (pastor) i altres de la Poble de Lillet. Igualment són d'aquest any les cançons que M. Cavalleria va anotar d'Antonieta Orriols de la Poble.

El 1921 Lluís Canyelles col·laborà tot aportant cançons de Sant Joan de les Abadesses, i D. Torrents, J. Maideu, R. Mirapeix i J. Tor anotaren les de Josep Simon de Sovelles (a) *Pep de Sovelles*.

Algunes cançons datades els anys 1903, 1907, 1911, 1915 i 1916, procedents de les col·leccions particulars de

R. Serra i de T. Raguer, foren integrades al corpus del C. del R.; aquestes cançons procedeixen de Bagà, la Pobla de Lillet, Gombrèn, Campdevànol, Vallfogona, Torelló i Ripoll, entre les quals n'hi ha algunes de Josep Casals, conegut com «el cego de Batet».

Els canvis de residència, sovint motivats per matrimoni o treball, de gent procedent d'algun poble proper als límits de la comarca ripollesa implica la inclusió d'alguna cançó procedent de comarques veïnes, circumstància que s'ha d'entendre únicament dins del marc natural d'interrelació social.

El 1920 s'ofereix ja una primera possibilitat de publicació del *Cançoner*, cosa que no arribà a fer-se realitat en considerar-se que encara no estava enllestida la tasca de recollida de cançons. Posteriorment, es publicaren a la revista *Scriptorium* algunes —molt poques— de les cançons aplegades.

Haurem d'acceptar, però, que aquesta obra que començà i es realitzà amb una gran empena —en un moment que ni els mitjans de transport ni els tècnics de reproducció sonora per a la transcripció eren els d'avui —és, doncs, una obra que restà interrompuda.

Si el mes de gener de 1922 R. Serra deia que el GFR «tot just» començava i ja tenien prop de «cinc-centes cançons», és evident que el projecte era de recollir-ne un nombre major. Esperem poder aprofundir en la nostra recerca per tal de conèixer les circumstàncies que envoltaren aquesta

possible interrupció. Tanmateix, hi ha *quelcom que corrobora les nostres suposicions*, es tracta d'un llistat de cantaires que acompanya el mateix *Cançoner*, d'entre els quals n'hi ha un cert nombre que no consta que haguessin estat pas entrevistats, són en Vicenç Fajula d'Estéguel (Campelles); en Parramon (germà del Fajula de Xerraviu) (Bruguera); Margarida Creuet (Querallbs); la Marieta de les Petxines (Ripoll); la Cucuta (Ripoll); la Castellota (Ripoll); la Clemència, modista, (Ripoll); la Cotnes, casada amb el carnisser, (Ripoll); l'estanquera Fossas (Ripoll); Teresa Riba (a) Nena (Ripoll); Genoveva, la dona del «Clarinet», (Ripoll); i algun altre.

En l'actualitat el *Cançoner*, que es conserva a les dependències de l'Arxiu-Museu Folklòric de Ripoll, forma un corpus homogeni i prou extens per donar a conèixer interessants aspectes de la vida rural i vilatana de la societat ripollesa del passat, i també altres aspectes més específics de caire lingüístic o musical, per exemple.

Del material de l'obra del C. del R. se n'ha fet una ordenació i classificació tenint en consideració, bàsicament, la funcionalitat i la temàtica de les cançons, i un estudi de la part musical.

Una tasca il·lusionada i ben feta

Els ideals que van moure al Grup de Folkloristes de Ripoll van anar sempre acompanyats del rigor en la recerca,

segons els postulats del folklore de l'època; en conseqüència, les seves obres transcendeixen els àmbits purament folklorístics per servir de material base a d'altres estudis que aprofundeixin en el coneixement analític i teòric en disciplines que considerem que hi són directament implicades, com ara l'etnologia, la lingüística, l'etnomusicologia, la història, etc.

Únicament coneixent la labor que han fet els que ens han precedit, és quan podem avançar sobre bases sòlides en el nostre treball, per tal que aquest aportï el seu gra de sorra a *quelcom tan complex com és conèixer quins són els processos de canvi cultural que es produeixen dins la nostra societat*. Hem de retre, doncs, el nostre reconeixement al GFR per la seva tasca intensa, il·lusionada i ben feta en uns moments en què la convulsionada situació socio-política en el nostre país —i a Europa— actuava més com un problema afegit que no pas convidava a continuar endavant.

M. Antònia Juan és etnomusicòloga
Florenci Clivillé és col·laborador de
l'Arxiu-Museu Folklòric de Ripoll

Notes

- (1) (Serra i Pagès, R.). *Alguns escrits del professor Rosend Serra y Pagès*. Casa Miquel Rius, Barcelona, 1926 (pàg. 63).
- (2) *Diario de Barcelona*, núm. 16, 16 de gener de 1922, «Noticias generales» (pàg. 326).
- (3) Vegis: Llagostera, Antoni, «Scriptorium. Assaig d'història de la premsa» a *Annals del Centre d'Estudis del Ripollès*, 1981-1982 (pp. 19-20); i del mateix autor «Daniel Maideu, editor» a *Annals del Centre d'Estudis Comarcals del Ripollès*, 1988-1989 (pp. 30-33).
- (4) Vilarrasa, Salvador, *La vida dels pastors*, Imp. Maideu, Ripoll, 1981 (reedició).
- (5) Vilarrasa, Salvador, *La vida a pagès*, Imp. Maideu, Ripoll, 1975 (reedició).
- (6) No veiem necessari d'estendre'ns en aquest punt, ja que d'altres autors ho han fet àmpliament (nota 3).
- (7) Serra i Pagès, R. «El Cançoner Musical Popular Català» a *Bulletí del Centre Excursionista de la Comarca del Bages*, 1917, números 70 (pàg. 210-231), 71 (pp. 232-247); i 1918 núm. 72 (pp. 249-264).
- (8) Padró, B., i Pecanins, J., «Cançonística Popular Comarcana» a *Bulletí del Centre Excursionista de la Comarca del Bages*, 1906-1930, núms. 3-7, 12, 19-27, 32-33, 37, 63-64, 66, 89-90, 130-131, 134-135, i 137.

El grup de folkloristes a la font del Coll de Vallespirans en una de les seves sortides de recerca (1927). D'esquerra a dreta: Tomàs Raquer, Ramir Mirapeix, Joaquim Maynou, Josep Ferrer i Mn. Josep Vaquer.

Il·lustracions: Arxiu-Museu de Ripoll
Secció fotogràfica. Sèrie costumari